

ACC. N:R. 4324

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Aut. 27/10-34

Landskap: Småland. Upptecknat av: Eva Danielsson,
Härad: Tveta. Adress: Forserum.
Socken: Forserum. Berättat av: L. Claesson,
Uppteckningsår: 1934. Född år 1871 i Forserum.

1

Uppteckningen rör

Magiska skyddsmedel.

Enligt gammal föreställ-
ning kunde den ena människan
föbgöra den andra med "onda
ögon". Det kunde nämligen finnas
så mycket ^{onäska} i vissa personer,
att de kunde sätta "onda ögon"
på sin nästa.

Såsom skydd emot onda ögon,
maran, gengångare och diverse

Skriv endast på denna sida!

23 blad.

Småland
Första
Förserum mytt år 1934

2. Mytt. Eva Danckers.
Förserum
Per O. Claesson

4324

otyg använde man flera olika
medel framför allt stål.

Swavel och eldglöd voro också
verkamma skyddsmedel och
dessa användes i de flesta
fall tillsammans med stålet.

Till skydd mot maran
satte man stål i tröskeln och
under spishällen och under
ladugårdströskeln. Lias hängdes
över bäsen och över stalldörrar-
na och kasserade lias hängdes
vid grindar, där djuren gingo
från bete.

När t. ex. en ko kalvat
leddes hon ut över tröskeln där
glöd lagts, tre gånger fram och

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

Kompletteringsuppgifter från
Småland, Fveta hd, Forserum sh.
Sagesman L. Claesson, upptecknare Eva Danielsson

1. "Onda ögon."

Föreställningen om "onda ögon" är
ej vanlig i trakten. Dock har såväl
sagesmänne som flera äldre tillfrågade
personer hört uttrycket "omna sjen"
om förtrollning och förgörning och sådant
som man ej blev klok på, men detta
uttryck torde ha kommit till i senare
tid från annat håll.

tillbaka, under det man kastade
en kniv över henne.

När tattare besöket stugan,
slängdes eldglöd efter dem.

Till skydd mot onda ögon
och onda makter bar man om
halsen och i fickorna en påse
innehållande lök, svavel, dyvels-
träcke och stål.

Om en människa råkade
ut för gengångare och blev
"gastakramad" lade hon sig till
sängs och tog stål och svavel
ansys tre gånger mellan skjortan
och kroppen. En säe brukade an-
vändas vid sådana tillfällen.

Vid mycket svåra

Sm.
Första tisd
Förskuren Sn

H.

4324

Uppf. Eva Danielsson
Bor. L. Claesson

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

1934.

Fall av gastkramning hämtades
en klok gumma. Hon hade med
sig en tenkopp med smält
bly, vilket hon tog ansys om-
~~kring~~ den sjukes kropp tre
gärger.

Stål och stålät järn var
benämningen på stål.

Om man blev gastkramad
ute på vägen, så att man hade
svårt att andas, hjälpte detta,
om man gick igenom en grind
som var försedd med järnklinka.
Här blev nämligen "gengångaren"
efter, tack vare stålet.

"Vårdträden" voro sådana,
att man ej fick hugga ner dem.

Kanske det var dessa träd som
menas med heliga träd. Det finns
exempel på att både björk, ask,
oak och en ha använts som vård-
träd i vilka man kunnat sätta
bort värk och bölder och vilka
skyddat gården och dess invånare
för sjukdomar och olyckor. Sådana
träd fingo ej huggas ner, ty då
kommer sjukdomar och olyckor av
alla slag över gårdens folk.

Det som högg ned ett
vårdträd eller ett sådant träd,
i vilket man "satt bort" sjukdomar,
han fick alla de krämpor som
satts bort i trädet. Men det fanns
dock ett medel att rädda sig

med, om man ville kugga ner ett
sådant träd. Det gällde bara
att spotta på trädet innan man
gjorde någon överkan i det -
samma. Saktoz man detta
var man fredad för de många
berämporna, som flumos i trädet.

Det berättas om en
gumma i Lerås by. Bygarums on
att hon hade en stor ask som
var gårdeus vårdträd. Gumman
dyrskade detta träd såsom sin
Gud, och flera gånger om dagen
föll hon på knä framför asken
och talade om alla sina sorger
och bekymmer och sina gläde-
ämnen. Folket och tjänarna på

gården gjorde varre av henne för
sin barnshighet, men hon lät
sig ej störas i sitt förhållande
och sin tro utan fortsatte med
denna sed så länge hon levde.
Den gamla dog omkring år 1880.

Törnebuskar kallades
"trärosbuskar". Man minns inga
sägner angående törnet.

Slagtorn har den för-
mågan att den drar blyga till
sig. Dessutom anses den mycket
giftig varför man bör akta
sig för den.

Slagtornen användes endast till
häckar och prydnadsbuskar.

2. "Vårdträd."

Termen vårdträd finns bland all-
mogew. Man skiljes på vårdträd och
sådana träd, i vilka man satt boor
värk och bölder. Jästän båda träden
hade det gemensamt, att de ej
finns huggas ned. Det har så-
ledes - enligt sagesmännens uppgifter -
ej förekommit att man satt boor
sjukdomar i vårdträdet.

Enen var nyttig till många ting. I den kunde man "sätta bont" bölder och tandvärk. Därför var det farligt att göra avskan på sådana enbuskas som blivit använda i botemedelsyfte.

Av enbäs byggdes öl och dricka. Även enriset kunde användas tillsammans med bären till enbärdricka.

Till julen kokade man enbärssirap av enbäs. Bären fingo koka med vatten i flera timmar tills massan blev söt och tjock som sirap. Till denna sirap maldes de blå torkade enbären. Sirapen salufördes även

Från. Uppst. Eva Danielsson 1934 9.
Forsserum, Ker. Claesson

4324

i Jönköping, där den såldes till
herrskeparen för 24 skilling per kanna.

Enen var även an-
vändbar till medicin. Såldes
botades "äggvitsjuka" med en-
bärsmedicin. Man kokade både
blå och gröna bärs samt enris
och enrisrötter, jämte en del
andra örter. Den dekoket an-
vändes och togs in för sjuken.

Om ett djur råkat
ut för maram eller annat otrog
eller en människa blivit gäst-
komrad, kunde detta obehag
drivas på flykten medelst röke-
ning med enris samt fjädern
efter en svart höna. Man

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

Småland, Föret, Församling
1734

10. 1770. G. Danickson
4324 Församling
O. Claesson 8 1874

lade "rökelsen" på en sotskjffel.
Riset ländes på och skjffeln
föddes nära huvudet på den
sjuke, så att denne fick in-
andas röken.

Det hjälpte även att röka
med enris om en ladugård
blivit "utskämd" av tattare eller
andra illasinnade människor,
ty enriset ansågs besitta en
särskild kraft. Särfor användes
det alltid till rökning, när man
ville driva bort ottyg och förs-
göring hos både människor
och djur.

Om en person fick ont
i mjältern, skulle man giska sig

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

med en enristkvist, vilken då
sade: "Klugga du mig, så stick-

er jag dig!"
Så förstämde det onda med en.

Till rökning av korr
och skinka användes också
enris, emedan enrisröken var
finare än all annan rök.

Tucträet har använts
till käppar. När få stryk av en
"onepäle" var inget eftersträfvärt.

De spåda enristkvistarna
späntades till korgar, kolfat,
potatiskorgar, vedkorgar och
diverse andra saker. Tucträet
var mycket användbart på grund

av sin böjliga konstitution.

Vid alla högtiders be-
gravningar och övriga kalas
ströddes färskt hackat enris
på golvet. Detta var en gammal
sed som måste följas. Det
gjordes för att det verkade fest-
ligt och doftade gott och för
att ej de gamla traditionerna
skulle svikas. När golvet var
mycket med mossor och vit
sand sprang man ut till en
enbush och repade förklädet
fullt med enris vilket sedan
ströddes ut på golvet. Dagen
efter kalaset sprades riset ut.

Vid dödsfall och

begravningar strödde man hagel
och hackat enris utans för dörren.
Detta skulle förhindra den döde
att gå igen och "spöka". Sedan
att "risa" utans för dörren blev
kras ännu idag, ehuru risandet
numera ej tillskrivs samma
betydelse som förr i världen.
Nu strös man ut enris därför
att det ses högtidligt ut och för
att det skall synas, att det är
begravning i gården.

Ojuehorn kunde i gamla
tider användas på många olika
sätt. Man använde både bock-
horn, nötkreaturshorn och älghorn.

Djurhorn användes till snus-
dosor och snushorn, i vilka snuset
förvarades. Snushornet var
försatt med trälock, vilket
var fastsatt med en skinn-
remsa.

Hornen användes även
till jägarhorn, i vilka man
blåste vid jakt och skallgång.

Vid korvstoppning
användes avsågade djurhorn
i olika storlekar. De hängdes
i dusintal på snören i taket,
emellan var gång de kommo
till användning.

Släkt i brödkakorna
gjordes med ett avsågat ochorn.

Bjuehorn putsades även
med fernissa och sattes på
silverfat till prydnad.

Till klädhängare
och hatthängen användes så-
väl nöthorn som älghorn.

Vid bröllopsmusik och
vid upptåg om julen användes
bockhorn såsom musikinstrument.

Även vid skallgång
bläste man i bockhorn.

När man vid "koppning"
åderlätning, skulle dräpa ett
blodet, använde man spetsen av
ett horn eller en kviga.

Vid fiske hade
man flöte utav horn.

För i tiden gjorde man
klockkedjor av djurhorn. Även
vissa delar av skäftet i en
långrökpipa bestod av horn.
De gamla mat-
skedarna voro också förfärdigade
av djurhorn.

Knivarna voro försedda
med hornbeslag.

Knappaskar och knappas
gjordes av horn.

Även förekom det
prydnadsaskar av horn. Dessa
vor försedda med trålock.

Förskinnspännen och
skänspännen gjordes också
av horn. Likaså handtagen på

injekrokarna samt liekaggas.

"Pelastickorna" = seppinnarna,
gjordes också av horn. Man tog
här till toppen av hornet och
toppen fästes då en skinnrem.

Till käppkryckor använ-
des rådjurshorn eller ochorn.

Endast lösa horn an-
vändes efter vad man kan minnas,
men dessa kunde som ^{sagt} användas
på många olika sätt, varför
de nog tillvaratogs, då tillfälle
gavs.

Av horn och klövar kunde
man dessutom koka draglim,
vilket bl. a. kom till användning,
då man hade skomakaren i huset.

Enligt ett gammalt
talesätt skulle man knacka
på de fastsittande koorna
för att korna skulle mjölka
mycken och fet mjölk.

Om ett djur stängade
av sig ett horn blev det kraft-
löst och miste förmågan att för-
svara sig för de andra djurens
stänganden och närmanden.

Det ansågs farligt att
ge bort spetsiga föremål. Likaså
var det farligt att taga upp en
nål eller annat spetsigt föremål
som hittades i naturen, emedan
det då skulle bliva ovänligt

emellan en själ och den som
ägt eller tappat föremålet. I
heller borde Gästfolk ge var-
andra sådana saker, ty i så
fall blir det obekant och osämja
i äktenskapet.

"Väl, sak och kniv
lilla vännen aldrig giv! Vännen
stickes saken klippt kniven skär
kärleksbandet strak 'isär' hette det.

När man t. ex. räcker
saken till en person måste man
iakttaga en viss försiktighet så
att det ej ställde till förargelse.

Man höll med högra handen i
udden på saken med handtaget
vänt åt mottagaren, under det man sade:

"På lammars skräddar'n säcken!"

Det var ej rådbigt att
lämna ifrån sig ett verktyg
med spetsen före.

Att peka fingret åt någon
var farligt och detta ansågs dess-
utom mycket skamligt.

Om man pekade med
fingret mot himmelen och på
regnbågen ruttnade fingret, ty
det var stor synd att peka på
regnbågen.

Likaledes var det farligt
att räkna färgerna i regnbågen.

En gumma i grannsocknen

Barkeryd "Marketa i Lättary"
 skulle färga och väva mattor
 i regnbågens färger, men detta
 slutade så illa att hon blev
 vansinnig. Folk' trodde åtminstone,
 att hennes sjukdom berodde på
 att hon ej lät himlens tecken
 vara iförd.

En skriv får ej läggas med
 eggen uppåt, ty då "läs eggen
 ej sitt bet", d. v. s. den blir slö.
 Den som var nog o-
 försiktig att stiga på en skriv
 eller en lie och skars sig, han
 skulle hålla urin i sätet.

22.

4324

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

22

En nya får efter an-
vändning ej sitta kvar i hugg-
kubben utan ställas i ystall
på särskild plats i redskaps-
boden, ty om en havande kvinna
får se en nya inhuggen i
huggkubben, blir barnet "har-
mynt".

Räpsan fick ej dragas
med pinnarna uppåt, då man
gick på ången ty i så fall
förlorade man sin dagabraka,
sågs det. När man drog räpsan
efter sig med pinnarna nedåt,

samlades det så småningom
några strån i råfshuvudet även
sedan det blivit räfsat färdigt,
och detta betydde, att det till
sist samlades in liten sudd.

Sålunda lade en gumma
som var särskilt närrig och "om sig"
"En katterföt och en katterföt
blir två katterfötter, två katterfötter och
två katterfötter det blir fyra katterfötter,
och så till sist blir det ett litet
'kalvaför' (= en liten sudd).

Räfsan förvarades på
skuggig plats, antingen i en bod
eller i en gran eller tall, detta för
att räfskinnarna ej skulle torka och
ramla ur, när räfsan ej användes.